

1. Boekbesprekingen

Onderzoek van de middenstand in twee Zeeuwse gemeenten. Leiden, H. E. Stenfert Kroese N.V., 1959, 200 pp.

De Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam heeft — in het kader van een groter onderzoek naar de betekenis van de Zeeuwse oester- en mosselcultures — in september 1956 een enquête gehouden onder de middenstanders in de gemeenten Yerseke en Bruinisse. De uitkomsten van dit deel-onderzoek werden neergelegd in een gedetailleerd rapport, dat — daar het handelt over een groep middenstanders in het Deltagebied — kan worden beschouwd als een nuttige aanvulling op de literatuur inzake de regionale middenstandsproblematiek. Middenstand is een sociologisch begrip en de rapporteurs hebben dan ook terecht niet volstaan met het behandelen van uitsluitend algemeen- en bedrijfseconomische aspecten. Na een inleidend hoofdstuk waarin een typering wordt gegeven van de betrokken gemeenten en waarin de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek zijn vermeld, wordt in twee hoofdstukken ingegaan op gegevens van demografische, sociologische en — zoals het rapport dit aanduidt — psychologische aard. Zo wordt bijvoorbeeld in de paragraaf getiteld „De levenswijze van de geënquêteerden”, behalve aan onderwerpen als sociale mobiliteit en opvolging — het kern-vraagstuk voor de middenstand van tegenwoordig — ook aandacht geschonken aan het godsdienstig leven en de vrije-tijdsbesteding van de middenstanders. De twee volgende hoofdstukken hebben betrekking op onderwerpen van meer economisch karakter als bedrijfsvorm, eigendomsverhouding, parallelisatie, arbeidstijd, in- en verkooppolitiek en prijspolitiek. Tot slot wordt in een afzonderlijk hoofdstuk een belangwekkende vergelijking gemaakt tussen de verschillende lagen waaruit de middenstand opgebouwd kan worden gedacht. In aansluiting aan de terminologie gehanteerd door de Commissie Het Kleine Middenstandsbedrijf wordt daarbij onderscheid gemaakt tussen randbedrijf, overig klein middenstandsbedrijf en groter middenstandsbedrijf. Ofschoon het onderzoek de gehele middenstand van de betrokken gemeenten omvatte, was het materiaal — naar in het rapport wordt medegedeeld en zoals trouwens bij dit

type onderzoekingen vaak het geval is — te beperkt om conclusies van algemene aard te kunnen maken. Te Yerseke werden nl. 197 en te Bruinisse 106 bedrijven aangetroffen, waarbij moet worden bedacht, dat deze zijn verdeeld over een veelheid van branches en bedrijfstypen. In verband met deze beperkte aantallen kunnen doorgaans slechts gegevens worden vermeld voor de onderscheidene bedrijfssectoren (ambacht, detailhandel, e.d.) in hun geheel. Zulks ontmoet nog niet zoveel bezwaren indien het gaat om gegevens van algemene aard, zoals inkomen, leeftijd van de geënquêteerden e.d. Bij het verder analyseren van de materie — als bijvoorbeeld het ontwikkelen van een beeld van de verkooppolitiek, waarbij de gevoerde reclame, de frequentie van het veranderen van de etalage en dergelijke dienen te worden beschouwd — komen naar mijn gevoel de bezwaren van de pluriformiteit, welke achter het geheel schuil gaat, toch wel naar voren. Percentages — waarvan in het rapport een overvloedig gebruik wordt gemaakt — kunnen onder deze omstandigheden soms ook een sterkere indruk maken dan door de realiteit wellicht wordt gerechtvaardigd. Zo trof ik op pag. 191 de vermelding aan, dat 36% van de detailhandel in het randbedrijf nationale dagbladen lezen, tegenover 64½% (bedoeld is 54½%) van de overige detailhandelaren; in werkelijkheid gaat het daarbij respectievelijk om slechts 18 van 50 en 24 van 44 gevallen. Deze enkele opmerking neemt inmiddels niet weg, dat een alleszins interessante poging is ondernomen door te dringen op terrein, dat voorheen bij het regionale middenstands-onderzoek niet werd geëxploreerd.

S. E. PRONK.

John W. Thibaut en Harold H. Kelley, The social psychology of groups. New York, Wiley, 1959.

De titel van dit werk suggereert een psychologisch georiënteerde benadering van het menselijk groepsleven. Afgaande op de titel heb ik naar dit boek gegrepen met de verwachting hier wellicht de sociaal-psychologische pendant te vinden van Homans: The human group.

Aan deze verwachting voldoet het boek niet geheel, maar wel voor een belangrijk deel. Het voldoet eraan, voorzover Thibaut en Kel-

ley vrijwel steeds — er zijn uitzonderingen — de in de groep verkerende individuen tot uitgangspunt van hun beschouwingen nemen.

Het voldoet er niet aan ten gevolge van een merkwaardig theoretisch uitgangspunt, waardoor zij m.i. slechts een greep konden krijgen op een zeer bepaald type groep, n.l. de op basis van vrijwilligheid ontstane en voortbestaande groep. Het genoemde theoretische uitgangspunt wordt door de auteurs zelf omschreven.

In de eerste plaats stellen zij, dat de traditie, waarbij hun werk aansluit, die van Ross is, die de interactie aanwees als het terrein waarop de sociale wetenschappen zich moeten richten (waarom hier niet Simmel wordt genoemd is niet duidelijk). Hiemee zetten zij zich af tegen de andere traditie n.l. die van Mc Dougall, die de sociale drijfveren poogt te rubriceren en te analyseren en hiermee tracht het sociale leven te verklaren.

In de tweede plaats zeggen de auteurs te willen komen tot een nieuwe theorie, of, bescheidener, een „point of view”. De aard van hun theorie is „primarily a functionalistic one.” Wat hieronder precies moet worden verstaan vermelden de schrijvers niet expliciet maar, aldus hun inleiding, het gaat in het groepsleven vooral om het vinden van oplossingen voor de problemen die door de interdependentie tussen de verschillende groepsleden ontstaan. Deze oplossingen — aldus de auteurs — worden impliciet geëvalueerd onder aanlegging van een norm, die wordt gesteld door de „conditions of group viability.” (p. 5). De psychologisch georiënteerde lezer zal zich hier afvragen hoe dit puur sociologische criterium moet gaan functioneren in een sociaal psychologische theorie. Dit hebben de auteurs waarschijnlijk zelf gevoeld. Zij laten hierop tenminste onmiddellijk de stelling volgen — en dit lijkt ons een beslissend uitgangspunt — dat het bestaan van een groep alleen is gebaseerd op de participatie en de satisfactie van de leden van de groep. Hierdoor wordt het groepsfunktionalisme een individueel funktionalisme. Ook hier zeggen de auteurs niet wat zij in dit verband onder funktionalisme verstaan. Wij vrezen echter, dat zij zich met deze „nominalistische” stelling wel ver van de traditie van Ross hebben verwijderd, hoezeer deze socioloog zich ook kenmerkte door een psychologische belangstelling.

Een gevolg van dit uitgangspunt is, dat men bij het lezen van het gehele boek steeds de

indruk heeft met een beschouwing over op basis van vrijwilligheid ontstane en voortbestaande kleine groepen van doen te hebben. Voor dit gebied geeft o.i. de stelling over het individuele en het groepsfunktionalisme nog de minste moeilijkheden. Een ander gevolg van dit uitgangspunt is, dat hoofdstuk X van het werk handelt over de non-voluntary relationships. Hiermee zijn niet bedoeld de betrekkingen in groepen gevangenen etc., maar alle groepen, waarin de individu liever niet zou willen blijven, maar gedwongen is te verkeren.

Hiervoor wordt echter geen nieuwe theorie opgebouwd.

Binnen dit, o.i. begrensde gebied, en vertrekkend van het genoemde uitgangspunt verrichten de auteurs scherpzinnige theoretische arbeid. Het werk is aldus opgezet, dat aan de hand van de beschrijving van de interacties in een diade een aantal basisbegrippen worden gedefinieerd, die steeds terugkeren. De behandeling van de diade duurt tot ver over de helft van het werk. Het tweede deel handelt over de betrekkingen in grotere groepen. Sleutelbegrippen in het werk, die sterk aan Parsons doen denken zijn: rewards en costs, de psychische pro's en contra's die een individu in een groep ervaart.

De mens streeft naar maximalisering van het verschil tussen deze beide, de zgn. outcome. Op deze en enkele andere begrippen vallen de auteurs telkens terug. Hierdoor krijgt het werk een sterk systematisch karakter. Maar tevens ontstaan aldus nieuwe begrippen, die gangbare termen geheel herdefiniëren.

Wij noemen als voorbeelden de definities van resp. macht en status.

De macht van A over B, aldus de auteurs, op p. 101, neemt toe met het vermogen van A om de kwaliteit van de outcomes die B ontvangt, te beïnvloeden. Op p. 222 wordt een definitie gegeven van subjectieve status. Dit is: het resultaat van vergelijking van iemands eigen outcomes met die, welke hij denkt dat andere leden van een groep ontvangen in de groep. Beide definities doen vreemd aan en dreigen de spraakverwarring te vergroten. Toch blijkt het mogelijk hiermee groepsverschijnselen op verrassende wijze te beschrijven, waarbij vooral opvalt, dat deze beschrijving vaak een sterk psychologische relevantie verkrijgt.

Gedurende de lezing van het boek doemde voor ons telkens weer de vraag op of het

inderdaad aanbeveling verdient allerlei begrippen, die bij de studie van groepen worden gehanteerd en die een overwegend sociologische inhoud hebben, zoals norm, rol, status, macht etc. te voorzien van (sociaal)-psychologische evenknieën. De auteurs stellen deze vraag zelf niet, maar doen het intussen wel.

De begeerde integratie van de theorie en de kennis over de mens in groepsverband wordt er op het eerste gezicht niet door bevorderd. Het is de vraag of deze integratie niet noodgedwongen zal moeten lopen over de lange en vele „omwegen” van de verschillende vakwetenschappelijke specialisaties.

C. BOEKESTIJN.

ISONOVO/Sociologisch Instituut van de N.H. kerk/KSKI/LEI, „De Nederlandse ontwikkelingsgebieden” (rapporteur Prof. Dr. J. A. A. van Doorn), 148 blz. Staatsdrukkerij- en Uitgeversbedrijf, 's-Gravenhage, 1960.

Onder verantwoordelijkheid van de vier bovengenoemde instituten is onlangs het rapport verschenen betreffende een sociaal onderzoek gedurende de jaren 1953-1956 (ingesteld in opdracht van de Minister van Maatschappelijk Werk) in een negental — inmiddels als zodanig opgeheven — z.g. ontwikkelingsgebieden in Nederland.

Deze gebieden, waarin een verontrustende structurele werkloosheid heerste, zijn in het kader van het van Rijkswegge gevoerde naoorlogse industrialisatiebeleid bij wet als ontwikkelingsgebieden aangewezen, primair om economische redenen.

In verband hiermede getuigt het van verheugende realiteitszin, dat in dit rapport, dat een schets beoogt te geven van de sociale problematiek in de ontwikkelingsgebieden, nu eens niet getracht wordt het primaat van het sociale boven het economische te stellen c.q. te „bewijzen” (een nog vaak gestreden strijd om 's Keizers baard), maar dat de vraagstelling zich nuchter beperkt tot de sociale condities en consequenties van de economische ontwikkeling.

Het rapport bestaat — afgezien van Inleiding en Samenvatting — uit drie delen; het eerste deel bevat een nadere uitwerking van de bovenbedoelde vraagstelling, het tweede deel (dat in omvang de beide andere delen samen overtreft) behandelt de sociale problematiek, het derde deel gaat in op het sociaal beleid.

Opzet en betoog zijn — soms op het koel doerender af — helder en systematisch; een fraai specimen van deze kwaliteiten biedt in het bijzonder deel II van het rapport. In dit deel worden — na een historisch overzicht — sociale structuur (beschrijvend) en sociale verandering (analytisch) behandeld, niet als tegenstellingen, doch terecht als complementaire verschijnselen (een geliefkoosd onderwerp van de rapporteur), uitmondend in een aantal behartenswaardige conclusies inzake voorwaarden en gevolgen van de industrialisatie.

Opvallend in het rapport is echter een gehypertrofieerde voorzichtigheid. Het rapport wil geen volledige studie zijn, zelfs geen doorlichting; het ware voldoende geweest dit één keer met nadruk te stellen, doch thans wordt — ondanks de vele (leer)stellige uiteenzettingen — op verschillende plaatsen herhaald, dat het onvolledig, hypothetisch, voorlopig, bescheiden, vluchtig en veel nader onderzoek vereisend is. Waarom deze overaccentuering? Soms om de kritiek op het beleid in het gewaad der milde voorzichtigheid te doen gaan? Immers, in de conclusies van het derde deel worden, hoewel aan de gevoerde politiek een zekere planmatigheid, continuïteit en doelmatigheid niet worden ontzegd, toch een aantal ernstige bezwaren tegen het beleid ingebracht; althans, de constatering van onvoldoende klaarheid omtrent het beleid op alle beleidsniveaus en van allerlei kortsluitingen bij gebreke van integrale planning kan toch moeilijk als quantité négligeable aangemerkt worden.

Voorts treft het dat — ondanks het feit, dat de twee grootste kerkelijk-sociologische instituten aan dit onderzoek hebben medegewerkt — de religiografische uiteenzettingen mager zijn; behalve de doorbreking van territoriale integratiekaders en de roep om functionele zielszorg, hadden ongetwijfeld meer — juist in het kader van de problematiek diepergaand behandeld kunnen worden.

Afgezien van deze bezwaren, vormt dit (keurig verzorgde!) rapport een aanwinst voor de sociaal-politieke literatuur. De behandelde problemen betreffen in belangrijke mate algemene problemen, verbijzonderd op het niveau der ontwikkelingsgebieden. Mede door de wijze waarop dit geschied is, kan het doel van het rapport (meningsvorming terzake op nationaal niveau) zeker worden bereikt.

R. KOK.

L. J. Menges: *Geschiktheid voor emigratie. Een onderzoek naar enkele psychologische aspecten der emigrabiliteit. Diss. Leiden — Den Haag 1959.*

Het is mogelijk het werk van Menges op totaal verschillende wijzen te waarderen. Wij menen de studie het beste recht te doen, indien wij een drietal beoordelingsgezichtspunten in aanmerking nemen.

In de eerste plaats kan men zich verheugen over het feit, dat in Nederland voor het eerst een vakpsycholoog zich heeft gewend tot de problematiek van de migrerende mens, een gebied van studie, dat te lang door de psychologie was genegeerd. Menges' initiatief verdient wat dit betreft alle lof.

In de tweede plaats kan men de studie beoordelen naar de poging, die in het eerste deel wordt ondernomen om het (e)migratiegebeuren als zodanig psychologisch te doorlichten. Ook dan kan men de auteur dankbaar zijn voor zijn uiteenzettingen die handelen over de veranderingen in de „persoonlijke” sfeer, de sfeer van het gezin, van het werk, van de waarden en normen, het wonen en de verandering van klimaat.

Wel moet ons in M. en M. van het hart, dat Menges' beschouwingen veel overeenkomst vertonen met die, welke door sociologen werden gegeven. Wij denken hierbij vooral aan Ellemers.

Het zou echter weinig passend zijn hierover Menges lastig te vallen omdat de sociologen op dit gebied maar moeilijk tot meer uitgesproken sociologische probleemstellingen schijnen te kunnen komen.

Menges heeft in dit deel een overwegend individueel-psychologische betoogtrant.

Hij maakt hier verschillende opmerkingen, die bijdragen tot een beter verstaan van de betekenis van het emigratiegebeuren voor de individu.

Wij denken aan wat hij schrijft over de telkens doorklinkende wens om met een schone lei te beginnen, over emigratie als vlucht, die weinig kans van slagen heeft en over de paranoïde instelling van vele emigranten in het nieuwe land. Soms misten wij hier het gebruik maken van of het refereren aan de juist voor dit gebied vrij sterk ontwikkelde sociaal-psychologische theorieën en begrippen. In de derde plaats valt de studie van Menges te beoordelen naar het derde deel, waarin hij tracht te komen tot het vaststellen van indicaties en contra-indicaties voor de geschikt-

heid voor emigratie (de emigrabiliteit), volgens de titel van het proefschrift het eigenlijke onderwerp van de studie.

Als zodanig komen aan de orde het heimwee, de stabiliteit van het huwelijks- en gezinsleven, het intelligentiepeil, de vakbekwaamheid, de leeftijd, het ideële aspect en het schizoïde en hysteroïde persoonlijkheidsbeeld.

Over dit derde deel zijn wij zeer teleurgesteld. Allereerst menen wij dat wat de auteur hier onder indicaties verstaat moeilijk als psychologische indicaties en contra-indicaties voor de geschiktheid voor emigratie vallen te erkennen, b.v. heimwee en een stabiel huwelijksleven.

Ernstiger is echter dat de auteur tot deze indicaties komt, vooral op grond van gesprekken met een 50-tal emigranten, die na enige tijd besloten naar het vaderland terug te keren. Deze opzet berooft de onderzoeker bij voorbaat van de mogelijkheid om tot meer dan zeer voorlopige resultaten te komen. Indicaties voor emigrabiliteit vallen slechts vast te stellen door gegevens over geslaagde emigranten te vergelijken met die van mislukte. Bij Menges ontbreken gegevens over de controlegroep, waardoor die over de mislukte emigranten in het luchtledige komen te hangen. Dit gebrek zou o.i. te excuseren zijn geweest, indien Menges slechts beperkt zou zijn geweest in zijn mogelijkheden. Wie echter op p. 2 en 3 leest welk materiaal hem ter beschikking stond („psychologische test van honderden emigranten, talloze dossiers over reeds vertrokken emigranten, reis van elf weken naar Afrika”) komt sterk in de verleiding om te spreken van een gemiste opgelegde kans.

Rest ons, na het weergeven van onze gemengde gevoelens na het lezen van dit werk de opmerking dat Menges vlot en boeiend weet te schrijven en dat hij zijn talrijke cases zeer zorgvuldig en illustratief heeft weten te kiezen.

C. BOEKESTIJN

Leven en werken te Elim-Hollandscheveld, door Drs. A. J. Wichers, met medewerking van Drs. P. E. Kraemer en Drs. J. W. de Koning. Van Gorcum - Assen 1959. 180 pag. Het is boeiend van het zieh zo snel ontwikkelende Drente te kunnen beschikken over een studie van een deel van de provincie, dat bij de algehele ontwikkeling — het blijkt duidelijk uit dit boek — sterk ten achter is gebleven.

De studie is zeer veelzijdig: naast een beschrijving van het gebied volgen hoofdstukken over: Arbeid en beroep, samenleving en politiek, godsdienst en opvoeding, woning en volksgezondheid, het cultuurpatroon van het onderzochte gebied en tot slot de agrarische sanering en de ontwikkeling der dorpen.

Het valt te waarderen, dat voorzover het onderzochte gebied daar de mogelijkheid toebod, ook aandacht is geschonken aan de culturele factoren die zo dikwijls in een dergelijke studie ontbreken, dan wel als een niet-integrerend element worden beschouwd. In het algemeen zou in streekonderzoekingen steeds ook gevraagd dienen te worden naar de bestaande en gewenste culturele voorzieningen teneinde een te vaak eenzijdige sociaal-economische beschrijving te verbreden.

Nog enkele opmerkingen. Enige bedenking heb ik tegen de mate waarin men de representativiteit naar leeftijd heeft kunnen benaderen.

Wanneer de bevolking van 30-45 jaar in 1947 48% bedraagt en in de ingestelde enquête 33% en daarnaast de groep van 45-60 jaar in 1947 29% maar in de enquête 40%, dan lijkt mij dit toch in principe de mogelijkheid in te houden van een vertekening van het beeld. De auteur heeft dit ingezien en in verband met de vastgestelde onder-vertegenwoordiging van de groep jongeren, zijn gegevens aangevuld door enkele afzonderlijke gesprekken. Hoewel ik onmiddellijk aanneem, dat men in de loop van het onderzoek zoveel kijk op de situatie heeft gekregen, dat een correctie door enkele gesprekken gemis aan exactheid kan opheffen, lijkt mij in het onderhavige geval het verschil wat erg groot.

Hetzelfde bezwaar geldt de groep „Werkkring in de landbouw” en „zelfstandig agrarisch bedrijfshoofd”, waar oververtegenwoordiging optrad: volkstelling 61% - enquête 73%.

Afgezien van deze detail-kritiek is deze studie als een belangrijke aanwinst te beschouwen van onze streek-studies. Vooral diegenen, die in Drente te maken hebben met de vele problemen rond het thema „Streekverbetering” kunnen er hun voordeel mee doen.

J. W. PANNEKOEK.

J. W. Bennett, H. Passin and R. K. McKnight, In Search of Identity. The Japanese Overseas Scholar in America and Japan. Minneapolis, The University of Minnesota Press, 1958. X + 369 pp.

Ondanks het feit, dat de „cross-cultural research” in de Verenigde Staten, zoals in het voorwoord van deze studie wordt opgemerkt, nog in een pioniersstadium verkeert, is dit reeds het vierde deel uit een reeks werken, die zich bezighouden met „cross-cultural education”. De overige delen in deze serie hebben betrekking op resp. de Mexicaanse, de Indiase en de Zweedse studenten in de Verenigde Staten. De onderzoekingen, die eraan ten grondslag liggen, vinden plaats onder auspiciën van een door de „Social Science Research Council” ingesteld „Committee on Cross-Cultural Education”.

Het eerste gedeelte van „In Search of Identity”, dat de historische achtergrond behandelt van de relaties tussen Japan en Amerika, is bijzonder instructief in het licht van de jongste ontwikkeling in de verhouding tussen beide landen.

In het hierop volgend gedeelte, „The Japanese Educated in America”, worden enkele onderscheidingen aangebracht in de groepen Japanse studenten, die Amerika bezochten en wordt een beeld gegeven van de aanpassingsproblemen, die zich voordoen zowel tijdens het verblijf op de Amerikaanse campus als na terugkeer in Japan.

In het derde gedeelte, „The Japanese Student and Intercultural Experience”, uit sociologisch oogpunt het belangwekkendste deel van het boek, wordt een typologie ontwikkeld op basis van de wijze van verwerking van de interculturele ervaringen. Aan de hand van een aantal case-studies worden de onderscheiden typen, „adjustor”, „constrictor” en „idealist” nader uitgewerkt.

Een drietal appendices bevatten tenslotte een overzicht van de wijze, waarop de gegevens zijn verkregen, een verslag van de methodologische problemen, die zich bij het onderzoek hebben voorgedaan, en een aantal conclusies, die betrekking hebben op het vertrouwd maken van de Japanse studenten met het leven op de Amerikaanse universiteit.

De titel van het boek, „In Search of Identity”, geeft in enkele woorden het kernprobleem aan, waarmee Japanse studenten in Amerika — en, zoals uit de recente gebeurtenissen in Japan blijkt, niet alleen daar — worden geconfronteerd. Juist daarom had men wel graag gezien, dat het begrip „identity” wat beter uit de verf was gekomen dan in de enkele opmerkingen, die er in de inleiding aan worden gewijd. Wanneer het centrale probleem van deze

studie is „how nationality becomes a significant element in the formation of the individual's image of himself and his ideological outlook, and how this perceived and felt „national character“ affects his adjustment to various cultural environments” (p. 8), dan moet de conclusie zijn dat juist in dit opzicht, in de kansen die dit materiaal biedt voor verdieping van begrippen als „identity” en „national character”, de resultaten wat aan de oppervlakkige kant zijn gebleven. Ook overigens treft het, dat belangrijke vondsten soms wel als zodanig worden medegedeeld en dat hun analytische betekenis met nadruk wordt vastgesteld, maar dat zij in het verdere verloop van de studie nauwelijks meer aan de orde komen. Zo wordt op p. 198 gesuggereerd, dat „an important principle of analysis of intercultural experience might be found in the distinction between „public” and „latent” or „private” behavior.” De vruchtbaarheid van deze onderscheiding valt uit het vervolg van de studie echter moeilijk af te leiden.

Deze kritische opmerkingen doen overigens niets af aan het feit, dat dit boek een „must” vormt voor allen die zich bezighouden met het gebied van „cross-cultural research”, een veld van onderzoek dat ook in West-Europa, met name in West-Duitsland, steeds meer belangstelling gaat trekken. C. E. VERVOORT

Perspectief voor het Noorden; uitgave van de Dr. Wiardi Beckman Stichting, 1959.

Deze publikatie is voorbereid door een commissie met 20 leden. De inhoud is enerzijds een beschrijving die helder en overtuigend aandoet, anderzijds een plan van actie bestaande uit nuttige maatregelen. Er komen echter geen nieuwe gedachten naar voren, zelfs geen nieuw cijfermateriaal. Men vindt erin verzameld wat men elders al gelezen kan hebben, in een schema dat ook elders werd toegepast; men mist erin wat men elders mist. Bovenbedoeld karakter van de brochure laat zich goed illustreren aan het meest omstreden punt in deze kwestie: het richten van de stimulering op een klein aantal kernen. De Wiardi Beckman Stichting (WB) noemt de argumenten die grotendeels al in 1950 zijn geformuleerd¹⁾, die men terugvindt in de bekende brochure van de Rijksdienst voor het Nationale Plan en die ook weer voorkomen in de toelichting op de besluiten die minister Zijlstra terzake in 1959 heeft genomen. Men mist in al deze uiteenzettingen het bewijs

voor de stelling dat de concentratie in kernen moet plaatsvinden en niet in zones of gebieden. M.a.w. de gewenstheid van concentratie wordt wel aannemelijk gemaakt, maar niet dat het gebied waarbinnen geconcentreerd moet worden eng begrensd moet zijn.

Ook in het uitgangspunt van de brochure vindt men de zwakheid van zijn voorgangers. De vraag „waarom eigenlijk het Noorden ontwikkelen” wordt niet adequaat beantwoord vanuit het standpunt van het Noorden²⁾. Men wijst als argument op de migratie; maar wat is daar op fond tegen? Men wijst verder op de lage inkomens; zo zonder meer gesteld kan dit evenzeer pleiten voor vergroting van de migratie, in principe kunnen immers ook langs die weg de inkomens worden opgetrokken. Men wijst ook nog op de gevolgen van de veroudering van de bevolking; wanneer de migratie echter steeds op hetzelfde peil blijft, zoals de WB het voorstelt, volgt er helemaal niet een veroudering uit!

Tenslotte moge ter typering van deze brochure ene kwestie van presentatie van de cijfers worden genoemd. Het is verwonderlijk, dat nu ook de WB de groeipercentages van de bevolking zodanig weergeeft, dat het net lijkt of sinds 1880 de groei in het Noorden steeds de helft is geweest van die in de rest van ons land. Dit komt o.a. doordat steeds weer de oorlogsjaren en de naoorlogsjaren worden samengenomen, dit versluiert dat sinds 1948 de relatieve groei slechts $\frac{1}{4}$ is. Men komt er daardoor ook niet aan toe om de samenhang uiteen te zetten tussen volledige werkgelegenheid — en volledige werkgelegenheidspolitiek! — en de verontrustende migratie.

Behalve de beschrijving wordt een programma ter overdenking voorgelegd. Het omvat 14 maatregelen, dus te veel om hier te behandelen. In de commissie waren vele functionele gedingen van het Noorden vertegenwoordigd, zodat het plan een neerslag is van veel van wat in het Noorden leeft. Het is jammer, zowel voor de kans op effectivering van het voorstel als voor WB, dat in het „Ten Geleide” de pretentie van originaliteit wordt gegeven aan het voorstel om een pre-

¹⁾ vgl. bijlage bij de Wet op de Ontwikkelingsgebieden.

²⁾ Hetgeen zeer wel mogelijk is met een min of meer dynamische beschouwingwijze.

mie te geven op de loonkosten (in de uitkering gekoppeld aan de betalingen die de ondernemers verrichten op grond van de sociale wetten). Het is mij bekend, doordat ik hierbij ten nauwste betrokken ben geweest, dat dit plan in opdracht van een commissie van de samenwerkende drie provincies is besproken met een reeks hoogleraren en politici. Onder hen was een lid van de WB-commissie en het was evident dat dit plan toen nog nimmer in WB-verband ter sprake was geweest. Een vergissing of een zeer onelegant gebaar.

Resumerende kan gezegd worden dat hier een gezond plan wordt geboden, gefundeerd op een beschrijving waarin moeilijke zaken niet worden geschuwd en goed worden gepopulariseerd. Men vindt er echter niets nieuws in en de insider ergert zich eraan dat originaliteit wordt gepretendeerd.

L. J. LOCHT

Evarts. B. Greene, Religion and the State, Great Seal Books, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1959.

Weinig zaken waren voor de Founding Fathers zó vaststaand en weinig zaken zijn sindsdien voor de bewoners van de Verenigde Staten van Amerika zó heilig, als het beginsel van de scheiding tussen Kerk en Staat. Hoe dit beginsel zich in de Nieuwe Wereld doorzette in scherpe tegenstelling tot de in de Oude Wereld traditionele, nauwe banden tussen Troon en Altaar; hoe dit beginsel daar aan de overzijde van de Atlantische oceaan zijn werkzaamheid bewees en hoe het er tegenwoordig weer op de proef gesteld wordt — daarover gaat het in bovengenoemd boek, waarvan de ondertitel dan ook kort en goed luidt: the making and testing of an American tradition. Over die „making” verschaft de auteur vele en (zeker voor de Europese lezers) interessante gegevens in zijn zakelijk betoog, dat waarschijnlijk bedoeld zal zijn geweest als een soort inleiding in deze materie voor Amerikaanse studenten. Daarentegen valt de „testing” wel wat erg mager uit — terwijl men zich juist van dit gedeelte nogal wat voorstelt op grond van de door de schrijver al op de eerste bladzijden verkondigde stelling, dat het scheidingsprincipe in het twintigste-eeuwse Amerika minder probleemloos is, dan de meeste Amerikanen denken, omdat ook in dit land het „laissez-faire liberalisme” op de terugtocht is, de overheidstaken een voortdurende uitbreiding ondergaan en... een intens

nationalisme aan het groeien is. De hoofdverklaring voor het feit, dat deze stelling maar heel summier wordt geadstrueerd, is overigens gauw gevonden: Greene schreef dit werk in 1941, en zoals hij het toen in het licht gaf, werd het in 1959 precies zo herdrukt. M.a.w. zonder enige herziening of toevoeging, zelfs niet in de literaturopgave-voor-verdere-studie — hetgeen toch wel verbazingwekkend mag heten, wanneer men bedenkt dat tussen 1941 en 1959 de aangeduide ontwikkelingen van toenemende overheidsbemoeyenis en wassend nationalisme (denk bijv. aan de „boom in religion” als expressie van het anti-antigods-dienstige Amerika!) bijzonder veel sterker zijn geworden. Het allermerkwaardigste is echter dat deze letterlijke herdruk van een 20 jaar oud geschrift op geen enkele manier toegelicht of aannemelijk gemaakt wordt. Men krijgt zo bijna de slechte gedachte dat de uitgever op een (al te) makkelijke wijze heeft willen profiteren van het feit, dat een boek over het voor Amerikanen heilige beginsel van de scheiding tussen godsdienst en politiek het zeker zal „doen” in een jaar, waarin een Rooms-Katholiek naar het presidentschap zal gaan dingen.

P. E. KRAEMER

Wolfgang Köllmann: Sozialgeschichte der Stadt Barmen im 19. Jahrhundert. Tübingen, 1960. 315 pag.

Stadsgeschiedenis is een moeilijk genre, dat door vele gevaren belaagd wordt. Zij behoort allereerst integraal te zijn, haar object als een organisch geheel te beschouwen. De meeste stadsgeschiedenissen verzanden doorgaans in de bestudering van een bepaald aspect (de handel, de industrie, en dan vaak een bepaalde industrie). De stadsgeschiedenis is verder, en dan vooral in Duitsland, bij voorkeur het slachtoffer van goedwillende amateurs. De behandeling van de 19e eeuw wordt geschuwd wegens haar gecompliceerde karakter. Achter de aankondiging „sociale geschiedenis” van een stad, gaat vaak een zuiver formalistische studie schuil. Daarbij worden maatregelen en instellingen ter bevordering van de volkgezondheid besproken, zoals de woningbouw, de ziekenhuizen, drankbestrijding, onderwijs, drinkwatervoorziening, recreatie-ruimten, etc. Over de dynamiek en het eigen karakter van de stad en haar bewoners horen wij dan niets. Slaagt een auteur erin al deze feiten te vermijden, dan faalt hij toch nog omdat hij de

ontwikkeling van zijn stad niet nauw genoeg kan vervlechten met het ritme van de streek, het land, de wereldmarkt. De geschiedenis van een geïsoleerde stad bestaat niet, het geschiedwerk erover helaas wel. De na-middel-eeuwse stadsgeschiedenis is dan ook geen bloeiend genre. In het bij uitstek verstedelijkte Nederland bestaan er hoogstens werken over Leiden en Amsterdam, die niet geheel in deze tekortkomingen vervallen.

Het is daarom verheugend te zien, dat de schrijver van het gerecenseerde werk deze moeilijkheden heeft weten te overwinnen. Reeds zijn persoonlijke antecedenten geven aan hoe hem dit gelukt is. Behorend tot de generatie van jonge Duitse historici, die zich na 1945 op de toekomst van hun vak bezonnen hebben, studeerde hij eerst geschiedenis bij Werner Conze en heeft zich daarna drie jaar praktisch geschoold o.l.v. Günther Ipsen in de huidige onderzoekingen van de stadssociologie. Zijn opzet is dus het historisch onderzoek te verrijken met sociologische probleemstellingen, concepties en methoden. Deze stap was in Duitsland misschien gemakkelijker te zetten, omdat er een traditie in deze richting bestond (Weber, Sombart). Als nadeel staat daar tegenover dat de Duitse „Grossstadtsoziologie” sinds Hansen en Ammon traditioneel behept is geweest met quasi-filosofische en pseudo-wetenschappelijke, cultuurpessimistische voorstellingen over de functie en het lot van de stad. Deze opvattingen konden zich in de nazi-tijd verbinden met ideeën als zou de Germaanse mens van nature „onstedelijk” zijn (Menschen deutschen Blütes ertragen das Leben in Städten nicht). De studies van Hellpach, Pfeil en Ipsen schijnen hier echter voorgoed een verandering in gebracht te hebben.

De goed doordachte compositie van dit boek heeft een methodisch verantwoorde samenhang tussen de hoofdstukken geschapen, met een volgorde van onderwerpen, die een herwaardering t.o.v. menig ander werk betekenen. Na een voortreffelijke inleiding over de historische ontwikkeling van de textielstad Barmen, waarin schrijver zich weet te beperken tot dat wat van essentieel belang voor de latere ontwikkeling is, volgen hoofdstukken over de economie (structuur, samenhang met de Duitse wereldmarkt, organisatie), bevolking (structuur, migratie, beroepsstructuur en sociale stratificatie), de psychische instelling

van de fabrikanten, middenstand en arbeiders, het sociale vraagstuk, kerk en cultuur, en tenslotte de politieke machtsvorming. De sociologische tendens komt van aanvang tot uiting in het streven Barmen voor te stellen als behorend tot een bepaald type. Agrarische overbevolking zoekt een uitweg in de belangrijkste plattelandsindustrie: textiel. Zodra deze stevig gevestigd is, scheidt zij haar eigen behoefte aan een groter arbeidspotentieel (bijv. in de verzorgende sector; Gesetz des doppelten Stellenwertes). In het dicht bevolkte platteland ontstaan agglomeraties met stedelijke inslag, welke zich van de agrarische sector losmaken (een vergelijkend onderzoek van dit verschijnsel over geheel (West-)Europa vormt een van de onderwerpen op de lijst van toekomstige studies van de Afdeling Agrarische Geschiedenis te Wageningen). De industrialisatie kwam dus niet in een zuiver agrarisch milieu, maar knoopte aan bij een bestaande traditie. Voor de mentaliteit van de arbeider was dit van groot belang. Van een vijandige instelling t.o.v. de machinale produktiewijze blijkt niets.

Van de andere hoofdstukken moet dat, waarin de mentaliteit en het arbeidsethos van de drie standen besproken wordt, speciaal worden vermeld. Men leest in de historische literatuur eigenlijk nooit passages die de wisseling der generaties en het wegslijten van de oude aanzienlijke families zo indringend beschrijven als het hier gebeurt. Speciale aandacht heeft de schrijver daarbij voor de rol van de religieuze piëtistisch gerichte inslag van het oude Barmen. De psychische dynamiek van de sociale mobiliteit vindt men zelden zo treffend weergegeven. De auteur spreekt zelf over het „Modellcharakter” van zijn boek. Het is te hopen dat aan zijn wens om navolging gehoor gegeven zal worden. Ik denk in Nederland aan dergelijke studies over de Twentse textielsteden, Eindhoven, de mijnstreek, de 19e-eeuwse tegenstelling Rotterdam-Amsterdam.

Dit alles neemt niet weg dat dit boek toch nog enkele lacunes heeft. Wat de technische uitvoering betreft, valt de overdaad aan tabellen (27) ten koste van de diagrammen (1) en grafische voorstellingen (1) op. Het maakt de weergave van de gegevens wel exact, maar veel onoverzichtelijker. Op de tweede plaats is het merkwaardig dat het gehele boek niet één topografische kaart bevat. Noch een plattegrond van de stad Barmen, noch één

die de ligging van de stad ten opzichte van het omringende gebied aangeeft, is aanwezig. Deze afwezigheid is terug te voeren op een essentieel tekort van het boek, nl. het ontbreken van de problematiek van de ruimtelijke ordening.

Door het vele goede en nieuwe dat het boek evenwel biedt, zou het zeer onbillijk zijn deze tekortkomingen zwaar te laten wegen.

(Bekort.) A. M. VAN DER WOUDE.

H. J. Knebel: „Soziologische Strukturwandlungen im modernen Tourismus“, *Uitg. Ferdinand Enke Verlag Stuttgart*, 1960. VIII en 176 bladzijden, Serie „Soziologische Gegenwartsfragen, Neue Folge, deel VIII.

Het verschijnen van Knebels boek over de sociologische structuurveranderingen in het moderne toerisme is een symptoom van de toenemende belangstelling van de sociale wetenschappen voor de verschijnselen van vrijetijdsbesteding, vakantiebesteding en toerisme. Voorzover mij bekend is bestond er tot nu toe geen samenvattende „sociologie van het toerisme“; bovendien moet men goede sociologische detailstudies over het toerisme met een langaantrekkende zoektocht. Knebel komt de eer toe als eerste een poging tot sociologische systematisering en theorievorming op dit gebied te hebben gedaan en — voor mijn gevoel — met succes. Het boek is degelijk van opzet en uitwerking; men treft er vele originele gedachten in aan. In het voorwoord verontschuldigt de schrijver zich voor ontoereikendheid van het beschikbare empirische feitenmateriaal, waardoor „die vorliegende Arbeit sich daher zwangsläufig recht häufig im Umkreis der Hypothese und der empirischen Vermutung (bewegt)“. Ik geloof dat hij zelf iets van dit bezwaar had kunnen ondervangen door zich wat meer in de mogelijkheden van de buitenlandse literatuur te verdiepen. Ze blijkt de schrijver nergens het toch inspirerende tijdschrift 'Revue de tourisme', het driemaandelijkse orgaan van de „Commission scientifique de l' Alliance internationale de tourisme" te hebben geraadpleegd. Het boek van Hunziker: „Le tourisme social“, 1951 heb ik nergens geciteerd gezien. En met een zekere bescheidenheid mag ik toch niet verzuimen de resultaten van het Nederlandse vakantiebestedingsonderzoek-1954 van het Centraal Bureau voor de Statistiek in de aandacht van de schrijver aan te bevelen.

De systematiek van Knebels studie is in

hoofdzaak gebaseerd op theoretische gedachten van Riesman („De eenzame massa“) en Freyer („Mens en massa in deze tijd“). Met name is het ideaaltypische onderscheid in „door traditie bepaald (traditions-geleitet) toerisme“ „vanuit de individuele beslissing gericht (innen-geleitet) toerisme“ en „vanuit de maatschappij geconfectioneerd“ (ausser-geleitet) toerisme“ op Riesman geïnspireerd. De gedachte van het „secondaire toeristische systeem (= het geheel van toeristische instituten) komt bij Freyer vandaan. Bovendien baseerde de schrijver zich bij de analyse van het huidige gedemocratiseerde massatoerisme op het sociaal-psychologische rolbegrip. Hoewel hiermee een bruikbare indeling van de te behandelen stof werd bereikt, heb ik niet de overtuiging gekregen, dat de schrijver er uit een analytisch standpunt erg veel verder mee is gekomen.

De schets van de veranderingen in het „toeristentype“, welke met de ontwikkeling van het moderne massatoerisme optreden (blz. 86/87) werkt zeer verhelderend en biedt goede aanknopingspunten voor diepergravend sociologisch detailonderzoek.

Bijzonder belangwekkend vind ik de beschouwingen in deel III van het boek, in het bijzonder na blz. 99, waar de ontwikkelingstendenties in het moderne toerisme in een aantal sociologische van — tot — vergelijkingen worden beschreven. Hoofdstuk F („Konsumwettbewerb und Sozialisierungsprozess“), met name daarin de gedachten over „conspicuous consumption“ en „conspicuous experience“, heeft bij mij zeer verhelderend en stimulerend gewerkt. Het boek eindigt met een beschouwing over wat de schrijver noemt het geïndividualiseerde serietoerisme.

Knebels „Soziologische Strukturwandlungen im modernen Tourismus“ is naar mijn mening een waardevolle aanwinst voor de „sociologie van het toerisme“ en voor de „Fremdenverkehrslehre“. Ik raad zowel sociologen als hen, die zich op het gebied van de managing van toeristische instituten bewegen, van harte aan dit boek te lezen.

A. VAN BRAAM

N. S. Timasheff, P. Facey & J. C. Schlereth, *General sociology. The Bruce Publishing Company, Milwaukee 1959, 454 pgs.*

Indien men er van uitgaat, dat de moderne sociologie het thema der sociale structuurver-

andering centraal stelt, volgt hieruit dat ieder onderwijs in sociologie — en dus ook ieder boek ten dienste van dit onderwijs geschreven — in wezen een vertekend beeld van het object van de socioloog moet geven. Immers, sociale structuur houdt ongeveer in: een steeds verschuivend evenwicht van direct of — meestal — indirect met elkaar in verband staande sociale verschijnselen. Door nu de belangrijkste sociale verschijnselen geïsoleerd van elkaar te behandelen loopt de docent in kwestie de kans juist deze onderlinge relatie sterk te verwaarlozen. Wil men dit niet, dan dreigt de opbouw van de stof gauw te weinig systematisch, te anekdotisch te worden.

Ieder onderwijs in sociologie houdt dus een poging in, te varen langs Scylla en Charybdis van het te anekdotische en het te systematiserende. Hierbij schijnt er één uitweg te zijn: rangschikking van veel — als illustratie dienende — feiten van zeer uiteenlopende aard in het kader van enkele centrale sociologische begrippen, zoals onlangs ten onzent v. Doorn en Lammers hebben gedaan; doch dit impliceert reeds de aanwezigheid van een zekere mate van theoretische begripsvorming, die bij beginnende studenten vaak nog niet verwacht kan worden.

Het boek van Timasheff c.s. ondervangt m.i. op uitstekende wijze deze moeilijkheden, die iedere schrijver van een „Textbook” op zijn weg zal vinden. Het is bedoeld als een soort basis, waarbij de docent zelf de nodige aanvullingen moet geven. De opbouw van de „stof” doet logisch aan, beschouwd vanuit het gezichtspunt van bovenstaande overpeinzing. Men begint met de behandeling van de student bekende groeperingen, komt vervolgens op enkele fundamentele processen, en behandelt tenslotte het onderwerp „Culture” en „Social and Cultural Change”.

Afgezien van het feit, dat het element der sociale verandering niet bepaald centraal staat in dit geschrift, heb ik persoonlijk tegen de inhoud van het laatste hoofdstuk wel enkele bezwaren: zo wordt er m.i. te weinig aandacht geschonken aan de richting der sociale verandering binnen het kader van een gegeven structuur, hetgeen men van een befaamd rechtssocioloog als Timasheff niet verwachten zou. Al met al biedt dit boek uiteraard wetenschappelijk niets nieuws, doch onderscheidt het zich in gunstige zin, zowel qua opbouw van de inhoud als door de zeer actuele voor-

beelden, van de veelheid van Amerikaanse Textbooks, die zo langzamerhand na de tweede wereldoorlog verschenen is.

J. NIEZING

Robert Van Niel: The Emergence of the Modern Indonesian Elite. Den Haag, W. van Hoeve, 1960, vii + 314 pp.

Dit werk van een Amerikaans historicus van Nederlandse afkomst omvat enerzijds meer, anderzijds minder dan de titel doet vermoeden. Het geeft namelijk een uitvoerige geschiedenis van de nationale beweging gedurende het eerste kwart van deze eeuw. Na een overzicht van de Indonesische samenleving rond het jaar 1900, wordt in hoofdstuk II de versnelling in de maatschappelijke ontwikkeling tot aan de eerste wereldoorlog in grote lijnen weergegeven. Kern van het boek echter is hoofdstuk III, dat bloei en uiteenvallen van de Sarekat Islam behandelt. Als bron is vooral gebruik gemaakt van archiefmateriaal uit Nederland, maar ook van gesprekken met de nog levenden onder de oudere generatie van Indonesische leiders.

Het belangrijkste bezwaar van dit boek is naar mijn gevoel, dat het bij het jaar 1927 eindigt. Men kan natuurlijk aanvoeren dat de oprichting van de P.N.I. in genoemd jaar een belangrijk keerpunt is geweest, maar schr. maakt dit niet duidelijk. Het is m.i. echter zeer de vraag, of dit jaar wel zo'n scherpe caesuur in de ontwikkeling van de nationale beweging, laat staan van de moderne elite heeft betekend.

Voorts zou men van mening kunnen verschillen over de betekenis van het begrip elite. Schr. stelt de traditionele tegenover de functionele elite. De eerste omvat daarbij de adathoofden, regenten etc.; de tweede de niet-politieke elite. Men zou daartegen kunnen aanvoeren, dat ook de traditionele elite een bepaalde functie uitoefende.

Iedere studie als deze stuit op de moeilijkheid, dat voor sommige vraagstukken het materiaal nagenoeg ontbreekt, waardoor men spoedig in algemeenheden vervalt. Ook de onderhavige studie is hieraan niet geheel ontkomen. Sommige delen hangen er daardoor wat vreemd bij, bijv. de uitweiding over het volkskredietwezen (p. 245 e.v.) bij de behandeling der nieuwe koloniale politiek van de N.I.-regering na 1922. Ook beperkt schr. zich wel zeer sterk tot de ontwikkeling op Java, ter-

wijl juist de buitengewesten, o.m. door het vroegtijdig ontstaan van een scholenstelsel, in zo bijzondere mate tot de groei der moderne elite hebben bijgedragen.

Al met al een waardevol boek, echter meer als historisch naslagwerk dan als verheldering van opkomst en herkomst van de huidige Indonesische elite.

H. J. HEEREN

Prof. dr. U. de Volder, Soziologie der Zeitung; Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart 1959. Groenman heeft de courant eens aardig getypeerd als „dagboek van de groep”. Een aanduiding die voor plaatselijke en regionale bladen stellig wel passend is, doch die naar mijn gevoel voor grotere bladen minder voldoet. Deze zou ik liever willen vergelijken met een „intelligence agency”. Op talloze wijzen worden duizend-en-één nieuwtjes vergaard die voor een bepaalde samenleving van betekenis worden geacht. Op de redactie-bureaus wordt al dit nieuws geselecteerd, geordend en samengevat tot gemakkelijk leesbare artikelen die op een bepaalde en vaste wijze doorgegeven worden aan de nieuwsverbruiker: het publiek. Men moet evenwel de parallel tussen krant en intelligence agency niet al te ver doortrekken, want terwijl bij de laatste de nieuwsbron en de nieuwsverbruiker duidelijk gescheiden en in de meeste gevallen zelfs vijandig tegenover elkaar staande grootheden vormen, zijn bij de krant nieuwsproduct en nieuwsconsument praktisch identiek: namelijk de samenleving. De krant die het nieuws uit de samenleving opvangt en het op een bepaalde wijze weer aan diezelfde samenleving afstaat doet in feite niets anders dan het nieuws verspreiden, of liever: herverdelen. Een gebeurtenis in plaats X en een bijeenkomst in plaats Y blijven geen nieuws voor alleen maar X en alleen maar Y, doch worden dank zij de krant nieuws voor X en Y beide. Of, zoals De Volder schrijft: „das Zeitungsunternehmen ist wie eine Zentrale, in der alle Nervenstränge der menschlichen Gesellschaft zusammenlaufen und in der alle Vorfälle registriert werden . . . und die Tageszeitung gibt dies Material geformt und übersichtlich zurück.” Een sociologie van de krant kan dan ook het beste uitgaan van deze herverdelingsfunctie. Om deze functie zo goed en doelmatig mogelijk te kunnen vervullen, moet de krant aan een viertal voorwaarden voldoen. Deze voorwaarden zijn: „Aktualität”,

„Öffentlichkeit”, Periodizität” en Universalität”. Jammer genoeg handhaaft prof. De Volder zijn functionele beschouwingwijze niet consequent doch noemt hij de hier genoemde 4 voorwaarden eigenschappen van de krant. Zonder de mogelijkheid te willen uitsluiten dat het hier zuiver een terminologische kwestie betreft (hier en daar beschrijft De Volder deze eigenschappen als nastrevenswaardige eisen) betreur ik toch dit ietwat slordige woordgebruik dat gemakkelijk tot misverstanden aanleiding kan geven. Rondom de genoemde vier eigenschappen geeft De Volder nu een aantal beschouwingen van historische, wijsgerige, sociaalpsychologische, organisatorische en normatieve aard die over het algemeen weinig verrassends brengen en soms ook wel tot tegenspraak prikkelen, bijvoorbeeld waar de huidige samenleving als een gebroken levenseenheid wordt voorgesteld en de moderne mens als een vereenzaamd en ontworteld individu ten tonele wordt gevoerd. Ook worden tal van uitspraken te absoluut gesteld waardoor men aan hun juistheid gaat twifelen. Ik kies één voorbeeld (blz. 111)

„Die Erfahrung lehrt dasz die Ideologie einer Gemeinschaft nicht verstandesmäßig aufgebaut ist, sondern Ideen und Gefühle annimmt, die logisch nicht miteinander zu vereinbaren sind”. Het lijkt me beter en meer in overeenstemming met de ervaring om te zeggen dat die ideeën en gevoelens niet met elkaar in overeenstemming behoeven te zijn. Zo zouden meer voorbeelden genoemd kunnen worden. Al met al geeft dit rommelig gecomponeerde boek geen sociologie van de krant, zoals de titel zegt en zeker geen systematische beschrijving van de dagbladsociologie zoals het voorwoord belooft. Over de titel gesproken, daar is iets eigenaardigs mee aan de hand: zonder dat hiervoor redenen worden genoemd, is de titel van de Nederlandse uitgave van dit boek (Ethiek van de pers) veranderd in Soziologie der Zeitung voor de hier besproken Duitse uitgave.

Tenslotte nog een praktische opmerking: op het titelblad van het boek staat de schrijver vermeld als U. de Volder. In de literatuurlijst achterin het boek komt hij voor als N. de Volder, terwijl op zijn boek over de communistische propaganda P. de Volder als auteur is aangegeven. Bovendien ben ik ook al eens de combinatie N. P. de Volder tegengekomen. Uit bibliografisch oogpunt ware het

wenselijk, indien bij volgende publikaties, steeds dezelfde voorletter(s) werd(en) gebruikt.

P. VALKENBURGH

Modern organization theory. A symposion of the Foundation for Research on Human Behavior, ed. Mason Haire. New York/Londen, 1959. 324 pags.

In de stroom van literatuur over organisatie en organiseren valt deze voortreffelijke bundel van tien bijdragen vooral op door de bewuste poging niet uit te gaan van een bepaald vakgebied, maar zoveel mogelijk te komen tot een geïntegreerde benadering van het verschijnsel organisatie. Op het eerste oog lijkt deze poging mislukt: de lezer voelt zich van het ene naar het andere speciale standpunt gesleept, en hij merkt alras, dat de deelnemers aan dit symposion zich aan elkaars bijdragen weinig gelegen hebben laten liggen. Toch is deze indruk onjuist. Niet alle, maar het merendeel der artikelen geeft blijk van een openheid voor andere disciplines — en niet zelden van een belezenheid op andere gebieden — die bewonderenswaardig is. Opvallend is daarbij de grote belangstelling voor biologische en psychologische analyse-modellen (zie b.v. p. 124, en de bijdrage van Haire, p. 272 e.v.), begrijpelijk gezien het onderwerp organisatie, maar toch ook getuigend van een durf en inventiviteit, die de Europese onderzoeker niet gauw zal opbrengen, verstrikt als hij nog altijd is in de verwarringen die de Duitse cultuurfilosofie met het onderscheid tussen geestes- en natuurwetenschappen heeft teweeggebracht.

De deelnemers zijn vrijwel allen van formaat: Argyris, Cyert, Dubin, Likert, Wight Bakke en William Foote Whyte zijn klinkende namen, allen verbonden met de studie van het organisatie-verschijnsel. Onder de schrijvers zijn eigenlijk maar twee sociologen, n.l. Dubin en Whyte; de anderen zijn organisatiedeskundigen, economen (Bakke, Cyert en Marschak), psychologen (Cartwright, Haire en Likert) en een enkele „political scientist” (March). Niettemin zijn de meeste bijdragen voor de socioloog niet alleen leesbaar maar ook heel belangwekkend.

De bundel bevat maar één algemene bijdrage over organisatie, n.l. van Wight Bakke die zich er dan ook beklaagt, dat zovelen wel over aspecten van organisatie spreken maar „het ding zelf” negeren. Helaas is zijn uitvoerig

betoog, dat een algemene omlijning wil geven, weinig geslaagd: te abstract, te schematisch en — voor wie de publikaties van Bakke kent — weinig origineel.

De sociologen Dubin en Whyte brengen ieder een interessant stuk. Dat van Dubin is, naar zijn aard, zeer doorwrocht en handelt over de structurele stabiliteit van organisaties; Whyte levert een nogal slordig in elkaar gezet verhaal, dat niettemin een aantal interessante gedachten bevat, geheel aansluitend bij wat deze schrijver al vroeger over het belang van de „interactionist approach” heeft te berde gebracht. Overigens heeft zijn bijdrage maar terloops betrekking op organisaties; zij is op groeperingen in het algemeen toepasselijk.

Mason Haire geeft een belangwekkend verslag van een onderzoek naar groeiverschijnselen in een viertal ondernemingen, aldus pionierswerk verrichtend op een bijzonder boeiend terrein, dat van de sociale verandering van organisaties. Eveneens onderzoekresultaten verstrekken doet Argyris, daarbij uitgaande van zijn bekende samenvattende studie *Personality and organization*, van 1957. Zijn artikel stelt echter wel teleur.

Zeer scherpzinnig is daarentegen het stuk van Cyert en March, dat na een aantal intelligente analyses van de verhouding tussen organisatie en markt, uitloopt op een theorie over de stabilisatie van organisatiedoelinden.

De laboratorium-studie van Rapoport en de sterk technische en abstract-kwantitatieve studies van Cartwright en van Marschak konden ons persoonlijk minder bekoren. Daarentegen geeft de bijdrage van Likert een uitstekend inzicht in de groepsdynamische benadering van de organisatie. Zij heeft bovendien waarde door haar karakter van samenvatting van wat op dit terrein is gedaan.

De zeer uitvoerige literatuurverwijzingen achter de hoofdstukken vullen elkaar prachtig aan. Tezamen geven zij een nagenoeg compleet beeld van hetgeen over organisatie aan belangwekkends is gepubliceerd. De inleiding van Mason Haire bij deze bundel is zo uitstekend, dat men er goed aan doet deze na lezing van het boek nog eens te raadplegen; eerst dan onthult ze haar waarde ten volle.

Samen met het in 1958 verschenen werk „Organizations” van J. G. March en H. A. Simon is de bundel van Mason Haire de beste introductie tot de huidige stand van de theorie van de organisatie.

J. A. A. VAN DOORN

Reinhard Bendix, Max Weber. An intellectual portrait. New York, 1960. 480 blz.

Het groeiend aantal Amerikaanse vertalingen van belangrijke gedeelten uit Max Weber's oeuvre zal in de Engels-sprekende wereld langzamerhand de behoefte doen ontstaan in een of andere vorm met het geheel van dat oeuvre kennis te maken, en niet langer met de brokstukken, die tot nu toe voornamelijk uit „Wirtschaft und Gesellschaft” en „Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie” zijn vertaald.

Aan die behoefte zal het boek van Bendix in zoverre voldoen, dat het een systematisch overzicht geeft over de belangrijkste gedeelten van Weber's werk. Bendix geeft een herformulering van Weber's belangrijkste opvattingen en resultaten, die hij onderbrengt in een drietal gedeelten: resp. Duitse maatschappij en de protestantse ethiek; maatschappij, religie en seculaire ethiek; in een vergelijkende studie van beschavingen; politieke sociologie: heerschappij, organisatie en legitimiteit. Weber's methodologische bijdragen en verschillende andere onderwerpen die buiten de genoemde rubrieken vallen zijn niet behandeld. Het boek kan er dan ook geen aanspraak op maken het geheel van Max Weber's werk weer te geven, doch het heeft zeker de verdienste een goed samenhangend overzicht over de genoemde gebieden te verschaffen, zodat het met vrucht naast de uitgave „From Max Weber. Essays in sociology” en andere vertaalde gedeelten geraadpleegd kan worden.

Bendix is er, naar ik meen, in geslaagd bij deze herformulering aan Weber's opvattingen en resultaten recht te doen, zonder dat zijn weergave tot louter parafrasen wordt. Zonder zelf hinderlijk naar voren te treden, laat hij toch op verschillende plaatsen van een persoonlijk getinte interpretatie blijken. In een aantal voetnoten wordt literatuur, die over enkele onderwerpen na Weber is verschenen, vermeld.

In een kort slothoofdstuk: „A contemporary perspective” tracht de auteur na te gaan welke toepassing Weber's analyses van de ontwikkeling van staat en bureaucratie voor de tegenwoordige tijd kunnen hebben. Hoewel in dit gedeelte aardige suggesties voorkomen, is de behandeling echter toch veel te summier en te weinig diepgaand gebleven. Een inleidend hoofdstuk geeft een overzicht over Max Weber's leven. Noch dit hoofdstuk, noch het overige gedeelte van het boek (dat ook

bovendien niet het gehele oeuvre weer geeft), rechtvaardigen echter de wat pretentieuze sub-titel van het boek: „an intellectual portrait”. Het blijkt ook niet of nauwelijks of de schrijver bekend is met hetgeen anderen, bijv. van Duitssprekende zijde (in het bijzonder Von Schelting en Jaspers) reeds op zoveel penetranter wijze tot het beeld van Weber hebben bijgedragen.

Deze enkele kritische opmerkingen verhinderen echter niet dat, naar ik meen, het boek van Bendix in verschillende opzichten als een waardevol en nuttig, ten dele ook interpreterend en commentariërend, overzicht kan worden beschouwd.

S. HOFSTRA

Sociology today. Problems and prospects. New York, Basic Books Inc. 1959. 623 blz.

Dit boek, uitgegeven onder redactie van R. K. Merton, L. Broom en L. S. Cottrell Jr. en onder auspiciën van de „American Sociological Society”, bevat een aantal bijdragen van Amerikaanse sociologen over methodologische en inhoudelijke problemen der moderne sociologie. Deze bijdragen zijn verdeeld over een vijftal afdelingen, n.l. problemen in sociologische theorie en methodologie (geschreven resp. door Parsons en Lazarsfeld); id. in de sociologie van instellingen, waaronder worden behandeld politieke sociologie (Lipset), sociologie resp. van het recht (Selznick), onderwijs en opvoeding (Gross), religie (Glock), familie (Goode), kunst (Barnett), wetenschap (Barber), medicijnen (Reader en Goss); de groep en de persoon, met de volgende bijdragen: persoonlijkheid en sociale structuur (Inkeles), consensus (Newcomb), kleine groep theorie en research (Bales); problemen inzake demografie en sociale structuur: demografisch gedrag (Davis), stads- en plattelandssociologie (resp. Sjoberg en Anderson), ras en ethnische relaties (Simpson en Yinger), organisatie (Gouldner), sociale differentiatie en stratificatie (Broom), beroepen (Hughes); toegepaste sociologie: sociale desorganisatie en afwijkend gedrag (Cohen), geestesziekten (Clausen), criminologisch onderzoek (Clinard), massacomunicatie (J. W. en M. W. Riley), onderwijs in sociologie (Page).

In het voorwoord wordt verklaard dat het niet de bedoeling van het boek is ons de tegenwoordige stand van de sociologische kennis op verschillende gebieden te beschrijven. Hoewel wel ten dele een samenvatting van die

kennis gegeven moet worden, wilden de samenstellers in hoofdzaak een aantal onderwerpen, die in de sociologie sterk naar voren zijn gekomen, kritisch bekijken en er de voor theorie, onderzoek en methodologie belangrijkste strategische aspecten van aangeven.

In deze opzet zijn de samenstellers van dit symposium, zoals bij bijdragen van betrekkelijk korte omvang haast moeilijk anders te verwachten valt, slechts gedeeltelijk en dan nog in zeer ongelijke mate geslaagd. Dit neemt niet weg, dat het boek in verschillende opzichten waardevol is. De inleiding van Merton („Notes on problem-finding in sociology”) is, zoals met zoveel werk van deze auteur het geval is, zeer de moeite van het lezen en overdenken waard. Ten dele polemiserend tegen simplificerende probleemstellingen van Dahrendorf (inzake diens artikel „Out of Utopia”, Am. J. Sociol., 1958), gaat hij de verschillende aspecten van het stellen van een sociologisch probleem na, zoals het begin, de relevantie en de sociale determinanten van de probleemstelling, en de stimulansen die er vanuit wetenschap en maatschappij op worden uitgeoefend. Hoewel men gaarne gewent zou hebben dat Merton een en ander wat dieper had uitgewerkt — hetgeen hij in deze inleiding blijkbaar niet als zijn taak heeft beschouwd — zijn de door hem naar voren gebrachte opmerkingen subtiel en suggestief genoeg om er ook in deze voorlopige vorm van te kunnen leren.

Inhoudelijk zwaarder materie biedt, bij een tamelijk compacte formulering, de bijdrage van Parsons: „General theory in sociology”. Enerzijds beoogt deze bijdrage een hernieuwd pleidooi voor de vruchtbaarheid van een algemeen analytisch schema en van algemene theorie voor empirisch onderzoek en voor theorieën van de „middle range” te leveren, anderzijds geeft zij een herformulering van zijn schema, dat ook in enkele andere werken van hem reeds voorkomt. Parsons beschouwt zijn bijdrage als de beste formulering, die hij tot nu toe heeft kunnen geven en we mogen hem er dankbaar voor zijn, dat hij aan de behoefte aan duidelijkheid, die menig lezer van Parsons' vorige uiteenzettingen zal hebben gevoeld, heeft trachten tegemoet te komen.

Toch is ook thans zijn worstelen met een moeilijke materie nog te duidelijk aanwezig om aan de lezer de klaarheid te kunnen verschaffen, die voor een algehele aanvaarding van zijn algemene factorenschema nodig zou

zijn. In de toepassing van dit schema, die hij op enkele concrete gebieden, zoals economisch en politiek gedrag, probeert, lijkt hij me ook niet altijd te slagen (zoals bijv. inzake een correlatie tussen maatschappelijke toestanden en de aanwezigheid van een één- of meerpactijensysteem). De vragen, die bij lezing van Parsons' bijdrage opkomen, bewijzen nog weer eens te meer dat er zowel op het gebied van een algemeen referentiesysteem als op dat van de toepassing daarvan op empirische gebieden nog veel moet gebeuren. De voorzichtigheid echter, waarmee deze auteur de problemen meestal benadert, zijn eigen erkenning dat vele van zijn formuleringen nog een schetsmatig karakter dragen, doen verwachten dat hij ook verder zal streven naar de noodzakelijke overbrugging tussen een algemeen schema van referentiefactoren en de te onderzoeken werkelijkheid.

Lazarsfeld's bijdrage: „Problems in methodology” vormt op zichzelf een welkome vermeerdering van de tamelijk schaarse sociologische literatuur over methodologie. De term methodologie wordt echter door hem nogal wat ruimer opgevat dan wetenschapstheoretisch wel gebruikelijk is, want behalve bijv. kwesties van sociologische onderwerpen en van de systematisering van empirische gegevens worden vooral problemen van research in meer beperkte zin besproken. Een bekwaam en ervaren onderzoeker als Lazarsfeld weet echter in het bijzonder op dit laatste terrein waardevolle opmerkingen te maken. Het is te hopen, dat zijn artikel zal bijdragen tot verwezenlijking van zijn wens, dat „the mixture of contempt and anxiety which the term „methodology” so often evokes should be replaced by a better understanding of its content.” (p. 78). Als die inhoud dan ook nog maar wat ruimer wordt opgevat dan thans bij Lazarsfeld geschiedt. Voor een vergroting der methodologische belangstelling zou het, zoals hij zeer terecht aanbeveelt, van groot nut zijn, in het bijzonder voor studenten, indien analytische documenten beschikbaar zouden zijn, die belangrijke onderzoekingsresultaten zouden analyseren, hun verdiensten en tekortkomingen en de methodologische beslissingen, die er aan ten grondslag liggen, zouden bespreken. Hoewel het jammer is, dat de door de verschillende auteurs genoemde literatuur zich haast uitsluitend tot Amerikaanse publikaties beperkt, vormt het boek een verdienstelijk overzicht over de kennis die inzake verschil-

lende onderwerpen bereikt is. Bovendien — en dat is belangrijker — slagen de auteurs er in verschillende bijdragen in om waardevolle probleemstellingen voor toekomstig onderzoek te formuleren of op de wijze van suggesties onder de aandacht te brengen. (Van redactiewege bekort)

S. HOFSTRA

Hellevoetsluis tussen gediensige en zelfstandige. Rapport samengesteld in opdracht van de commissie voor de Deltazaken vanwege de Ned. Herv. Kerk. Uitg. Boekencentrum N.V. 's-Gravenhage 1959, 89 blz.

Dit rapport maakt deel uit van een serie onderzoeken van het sociologisch Instituut der Ned. Herv. Kerk betreffende de sociale betekenis van de Deltawerken. Reeds eerder verscheen het rapport Rozenburg en een eerste schets: De betekenis van de Deltawerken voor de Ned. Hervormde Kerk en het kerkelijk leven in het betreffende gebied. De rapporten Rozenburg en Hellevoetsluis bespreken de gebieden, waar Europoort in Deltawerken het eerst aangrijpen en de sociale gevolgen zich reeds actualiseren. Hellevoetsluis is bij beide betrokken, daar het in verband met de naburige dijkwerken diensten en personeel van elders herbergt, en in de toekomst waarschijnlijk als woonstad voor het komende haven- en industriegebied rondom de Europoort zal optreden.

De bedoeling van het rapport is inlichtingen en inzichten te verschaffen betreffende de maatschappelijke veranderingen en te wijzen op de verantwoordelijkheden welke de uitvoering van het Deltaplan, m.n. in het betreffende gebied voor de kerk meebrengt. Door de levendige betoogtrant krijgt de lezer deel aan het drama, dat zich aan Hellevoetsluis voltrekt. Na het vertrek van de zo vertrouwde marine en de afbraak en evacuatie in de bezettingstijd, leek het lot van Hellevoetsluis beslist. Europoort en Deltawerken brengen de stad echter in „opkomend getij” tot nieuw leven. „Oude holten” vragen om „nieuwe vullingen”, „nieuwe kaders” worden in en voor het plaatselijk samenleven vereist. Deze in het rapport gebruikte „pakkende” termen wijzen op de terminologische vrijheid en gratuitheid, die sociologische rapporten zich nog kunnen veroorloven. Daar geen methodische verantwoording is opgenomen, kan men het rapport moeilijk op zijn onderzoeksmatige mérites beoordelen. Men zou kunnen zeg-

gen, dat het aanpassingsthema centraal staat en dat werd getracht om in dit kader structuur en functie van het maatschappelijk leven in zijn onderdelen te analyseren. In dit kader wordt ook de plaats van de Hervormde Kerk temidden van de Hellevoetse „werelden” nader bepaald als een vrij gesloten blok, in hoofdzaak rustend op de nog overgebleven inheemse kleine middenstand met een zeker modalitair stempel, dat de aanpassing aan de geïmporteerde sociale kaders nog maar moeilijk voltrekt. Het rapport besluit met een samenvatting van de veranderingen waarvoor samenleving en kerk in Hellevoetsluis e.o. nu en straks staan. Richtlijnen voor het kerkelijk handelen ontbreken, waarschijnlijk doelbewust. Met dit rapport zal nu immers onder deskundige leiding moeten worden gewerkt. In de zoëven genoemde „Eerste schets” wordt reeds gepleit voor het vormen van kerkelijke werkgroepen, bijv. in classaal verband, gestimuleerd en begeleid door een gewestelijk commissariaat en een deskundig bezoektteam. Dan kan het rapport Hellevoetsluis onmisbare diensten verlenen. In het gelukken van deze „follow up” is dan ook vooral de zin en de betekenis van een rapport als het thans besprokene gelegen.

P. H. VRIJHOF

Robert Gubbels, Productivité, progrès technique et relations industrielles, Institut de Sociologie Solway, Bruxelles 1960, 158 blz.

Men mag een auteur natuurlijk nooit verwijten dat hij in zijn publikatie niet datgene geeft wat men, de titel interpreterend naar eigen belangstelling, verwacht. Hoewel de heer Gubbels deel uitmaakt van de onderzoekers-staf van het Institut Solay behelst dit boek niet een verslag van empirisch onderzoek naar de samenhang tussen de in de titel genoemde factoren. Het boek bevat wel een sociaal-politieke beschouwing over de arbeidsverhoudingen in de Belgische industrie; de ontwikkeling van de laatste jaren en de richting die men volgens de auteur aan de verdere ontwikkeling moet geven.

De gedachtengang is de volgende: De stijging van de produktie blijft in België achter vergeleken bij die in de meeste andere industrielanden. Hoe komt dat? Door conservatisme, tot uiting komend in gebrek aan planning op nationaal niveau, verwaarlozing van produkt-research, van vakopleiding en vorming, en door een vast willen houden aan autoritaire

prerogatieven van de bedrijfsleiding. Maar de technische ontwikkeling dwingt tot samenwerking tussen leiding en uitvoering (*waarom?*). Directe samenwerking tussen bedrijfsleiding en arbeiders past in het autoritaire denken, niet in het nieuwe humanitaire denken. Daarbij te pas komende toepassing van de in Amerika verworven kennis inzake de „human relations” dreigt trouwens neer te komen op een ethisch-verwerpelijk manipuleren van de arbeiders. Neen, om werkelijke participatie van de arbeiders in de produktiviteitsopvoering te bewerkstelligen dient men de richting uit te gaan van paritaire zeggenschap van werkgevers- en werknemersorganisaties. Deze ontwikkeling naar „het bedrijfsleven als vierde macht” begint, maar wordt nog afgeremd doordat de werkgevers in het algemeen conservatiever zijn dan hun voorgangers, de werknemers vaak dogmatischer dan hun voorgangers.

Wij lieten in bovenstaande samenvatting van de gedachtengang van de auteur reeds uitkomen dat hij naar onze mening een aantal vraagstukken van bedrijfsvoering „on the shopfloor” en van sociale politiek hopeloos door elkaar haalt. Hetgeen niet wegneemt dat in het boek voor de organisaties van het Belgische bedrijfsleven waarschijnlijk een aantal politiek behatenswaardige dingen wordt gezegd.

G. H. BAST

Dr. H. A. Sillevius: De boer en zijn wereld, Van Gorcum, Assen 1959.

Sillevius, een leerling van Buytendijk, heeft de Nederlandse sociaal-wetenschappelijke literatuur verrijkt met een nieuwe verschijning: een fenomenologische studie van een Nederlandse bevolkingsgroep, de boeren van de N.W. Veluwe, wonend in het gebied tussen Harderwijk en Elburg. Het gaat hem daarbij om het vastleggen van een wijze van leven en van denken, die men vooral nog bij de boeren van middelbare en oudere leeftijd aantreft en die aan het verdwijnen is.

In zijn eerste hoofdstuk zet Sillevius uiteen op welke wijze hij de N.W. Veluwe boeren heeft willen bestuderen. „Het beginsel om tot kennis te geraken is de ander te begrijpen, behalve uit wat hij ons te verstaan geeft over zijn wereld op zichzelf in relatie daarmee, uit zijn wijze van betrokken zijn op zijn wereld, uit de geaardheid dezer relatie, in het geval hij voor ons waarneembaar is en — in het geval hij ons niet lichamelijk tegenwoordig

is — uit zijn wereld alleen”. Sillevius heeft dus geprobeerd de boeren en boerinnen in Huls-horst en omgeving op een zodanige wijze te ontmoeten dat zij zo veel mogelijk zichzelf konden zijn. Als pied à terre en introductie fungeerde een gezin waarbij hij in de oorlog was ondergedoken geweest.

Sillevius begon met het vermoeden dat er bij de oudere, maar ook nog wel bij de jongere boeren en boerinnen zoveel gemeenschappelijks te constateren zou zijn, dat men van een „sociaal type” zou kunnen spreken en meent dit bij zijn onderzoek te hebben kunnen vaststellen. Hij tracht het wezen van de N.W. Veluwe boer allereerst te benaderen via zijn lichamelijke verschijning, waarbij achtereenvolgens de wijze van gekleed gaan, de dynamiek (de wijze van zich bewegen), het uiterlijk en het gebruik van de hand en de expressiviteit van het gezicht de aandacht krijgen. Vervolgens probeert hij te begrijpen hoe de boer zijn arbeid ervaart. In het dan volgende hoofdstuk, genaamd „Sociale structuur en verhoudingen”, wordt een zeer interessante behandeling gegeven van de aard der sociale contacten binnen de dorpsamenleving en het gezin. Over de sociale structuur zegt Sillevius echter weinig. Maar het begrip past dan ook eigenlijk helemaal niet in zijn fenomenologisch-psychologische benaderingswijze. Het is een typisch „formeel” begrip en de sociale structuur is als zodanig nooit geheel als bewustzijnsinhoud bij de leden van een samenleving aanwezig.

Het beste deel van de studie vormen de laatste twee hoofdstukken over de geloofswereld en de traditionaliteit. Zij brengen de lezers ongetwijfeld het dichtst bij het wezen van de oude N.W. Veluwe bevolking. Belangrijk is ook, dat in het laatste hoofdstuk enige aandacht wordt besteed aan de wijze waarop deze bevolking de nu optredende veranderingen in haar samenleving ondergaat.

De sociologisch geschoolde en niet op de fenomenologische psychologie georiënteerde lezer blijft aan het einde van dit zeer zeker verdienstelijke werk van Sillevius echter met vele vragen t.a.v. de gevolgde methode zitten. De N.W. Veluwe boer geeft zijn wereld een bepaalde betekenis en vormt daardoor ten dele zijn wereld, volgens Sillevius. De schrijver probeert nu wat impliciet als zingeving aanwezig is, expliciet te formuleren. Slechts zelden geeft hij ons daarbij een kans om met hem mee te denken, want citaten uit gesprek-

ken met N.W. Veluwenaren of verslagen van nauwkeurige observaties van hun doen en laten treffen wij weinig aan. In plaats daarvan krijgen wij dan vaak citaten te lezen van andere fenomenologisch georiënteerde schrijvers, die volgens Sillevius verhelderend kunnen werken bij het begrijpen van de N.W. Veluwenaar. Vaak vraagt men zich dan echter af of de gebruikte, vaak gecompliceerde, literaire taal, waarbij zeer veel woorden tussen aanhalingstekens gezet zijn, nu wel door iedereen op dezelfde wijze begrepen worden. Maar bovendien vraagt men zich af hoeveel er van deze duidingen nu werkelijk in het denken en beleven van de Veluwenaar zal zijn terug te vinden. Het gevaar van een zekere romantisering is bijvoorbeeld niet denkbeeldig. Sillevius waarschuwt er voor, maar de indruk dringt zich nogal eens op, dat hij er zelf niet geheel aan is ontkomen. De meeste twijfel wekt in dit opzicht het hoofdstuk „De arbeid van de boer”. Hierbij speelt, zoals op vele plaatsen in het boek trouwens, de a-historische benaderingswijze die Sillevius volgt, een rol. Weliswaar wijst hij er verschillende malen op dat de mens met het historisch gegeven te maken heeft, maar hij onderzoekt *dit* m.i. nauwelijks. Hij probeert de mens te begrijpen zoals hij hem aantreft. De studie van de historie der N.V. Veluwse boeren is naar onze mening van belang, omdat vele van hen òf zelf arbeider geweest zijn, òf zoons van arbeiders zijn. Bij hen moet de beleving van de arbeid nauw verbonden zijn met de waarde, die zij aan het bezit van eigen land en vee toekennen. Dit bezit vormt voor hen, als wij het goed zien, het symbool van een pas verkregen sociaal prestige en betrekkelijke economische zekerheid.

Een kenmerk van de kleine N.W. Veluwse boer is verder zijn hartstocht voor de handel. Aan dit alles schenkt Sillevius weinig aandacht. In plaats daarvan verliest hij zich te veel in bespiegelingen t.a.v. *de* arbeid van *de* boer, die zo te veel een abstractie wordt.

Herhaaldelijk stelt Sillevius dat „het menselijke nooit te verklaren is, alleen begrijpelijk te maken door het bloot leggen van zinvolle structuren”. Maar ook geeft hij een definitie van traditionaliteit waarvan de kern is dat er in de bestaanswijze een grote mate van onverantwoordelijkheid in de tijd is doordat de leden der samenleving zich verzetten tegen verandering op grond van het in de traditie presente waardesysteem, dat zij

prefereren boven het waardesysteem, waar te nemen bij anderen buiten de eigen groep. Hier wordt wel degelijk een verklaring gegeven, al ontkent Sillevius dit: de mens en zijn samenleving zou dan veranderen doordat hij de ene bestaanswijze zou prefereren boven de andere. Het is naar onze mening niet een voldoende verklaring en zij wordt ook niet nader onderzocht. Wij kunnen voor een deel met Sillevius meegaan in zijn beschouwingen over de werking van de traditionaliteit, maar zouden het vaak frenetieke vasthouden aan bepaalde levensvormen en waardepatronen voor een deel ook willen verklaren als een reactie op een te plotselinge confrontatie met een nieuw en vreemd cultuurpatroon. Een zodanige verklaring zal Sillevius echter wel te boud zijn.

Zeer zeker, de N.W. Veluwse bevolking kent een „bewonderenswaardige geestelijke standvastigheid en kracht”, er is echter ook heel veel onzekerheid en angst, veel negatie der onontkoombare feiten. Het eerste zowel als het laatste is zeer menselijk.

Als laatste zouden wij, die zelf op de N.W. Veluwe betrokken zijn bij wat Sillevius „de sociale planning” noemt, met instemming zijn opmerking willen begroeten, dat de planners de N.W. Veluwenaren in hun eigenwaarde zullen moeten begrijpen en waarderen. Het spijt ons echter dat Sillevius even daarvoor blijk geeft, het vermogen van de planners om zich te verdiepen in het wezen van degenen die zij in deze planning betrekken, niet hoog aan te slaan. A. HOUTTUYN PIEPER

William F. Whyte, Man and organization. Three problems in human relations in industry. Homewood, Illinois, 1959. 103 blz.

W. F. Whyte heeft in zijn „Man and Organization” een drie-tal lezingen bewerkt, om zoals hij zegt een eerste antwoord te geven op enkele belangrijke onderzoekproblemen. Van de filosofische achtergrond van fabrieksorganisatie en maatschappelijke omgeving uit komt hij op een nadere uiteenzetting van enkele theoretische punten uit de „interactie-research” en daarna als vanzelf op de moeilijkheden bij de praktische toepassing van onderzoekgegevens.

Het is een leesbaar geschreven groep opstellen, bescheiden van omvang, die op onverwachte punten plotseling zwaarwichtig worden. Zo begint hij in de inleiding met het filosofische probleem aan te geven als: het

is een vraagstuk van de vrije wil tegenover determinisme. Even later verduidelijkt hij: zal het de mens gegeven zijn op eigen kracht de menselijke verhoudingen in organisaties op te bouwen die hij wenst? Of wordt het patroon van menselijke relaties bepaald door krachten die op de mens werken. En welke krachten zijn dit? Gelukkig verlaat hij dit pad en komt met enkele duidelijke en overtuigende voorbeelden over de noodzaak als onderzoeker zowel te kijken naar de werkomstandigheden als de onderlinge, menselijke verhoudingen. De oplossingen die hij geeft zijn reëel en gericht op het saneren van werksituaties, die het de betrokkenen bijkans onmogelijk maken op een redelijke manier samen te werken. Met vrije wil of determinisme heeft dit weinig te maken. Op nog drie andere punten valt hij uit de toon. Verscheidene keren spreekt hij over *de* oplossing van de problemen van intermenselijke verhoudingen, meent dat de „wetenschap” over veel meer nuttige kennis beschikt dan in de praktijk wordt toegepast en kondigt zichzelf aan als „een van de leidende deskundige in de wereld in de toepassing van onderzoekgegevens in de industrie. Deze laatste uitspraak maakt hij op een sympathieke manier beter acceptabel door drie uiteenzettingen over ernstige fouten die hij heeft gemaakt bij de introductie en doorvoering van research in bedrijven. In deze uiteenzettingen maakt hij ook meer dan duidelijk dat er wel eens *een* oplossing, maar nooit *de* oplossing van „human relations problems” mogelijk is en plaatst hij „de wetenschap” in een beter licht door de uitspraak dat wetenschappelijke onderzoekers „have no magic to present in dealing with the human personality”.

Wanneer men afziet van bovengenoemde zwaarwichtigheden zijn deze opstellen bepaald het lezen waard door de eerlijkheid en duidelijkheid waarmee Whyte vertelt over verschillende fouten door hem gemaakt in de relatie onderzoeker-opdrachtgever. De argumenten die hij gebruikt getuigen van een rijke ervaring op een terrein dat steeds zeer moeilijk blijft.

S. G. LIJFTOGT

Dr. Phyllis Kronhausen en Dr. Eberhard Kronhausen: Sex histories of American college men, New York, 1960, 313 blz. (pocket format).

De schrijvers van dit boek horen beiden thuis in de hoek der paedagogische psychologie.

Als t.a.v. sexuele vraagstukken deskundig paedagogisch psychologe werd Mrs. Kronhausen belast met het geven van een cursus in „Marriage and Family Life Education” aan een „all male college”, aan welke cursus door ongeveer 200 ouderejaars studenten op basis van vrijwilligheid werd deelgenomen. Een aan de deelnemers gestelde toelatingseis was het schrijven van een uitvoerige sexuele auto-biografie. Waten de 200 biografieën primair bedoeld als bijdragen tot het welslagen van de paedagogische cursus in kwestie, de er in vervatte gegevens lieten uiteraard ook bestudering toe uit empirisch-sociologisch en -psychologisch gezichtspunt. Van zulk een bestudering dezer gegevens nu is „Sex histories of American college men” het resultaat. Wat de auteurs, volgens eigen zeggen, hebben nagestreefd, is een verdere bijdrage te leveren tot een dieper inzicht in het sexueel gedrag van de mens. Dat het sexueel gedrag en de sexuele ervaringen van hun 200 „college men” niet representatief kan worden geacht voor het geslachtelijk gedrag en de geslachtelijke ervaringen van de totale Amerikaanse bevolking, zijn de schrijvers zich zeer goed bewust. Een studie als de hunne, menen zij, kan slechts werkelijk vruchtbaar zijn in nauwe relatie met „large-scale statistical investigations of the Kinsey type” en in hun boek leggen zij er dan ook bij herhaling getuigenis van af, dat het hen met deze stelling ernst is.

Na een recapitulatie te hebben gegeven van dat deel van het Kinsey rapport, dat aan de „college male level” is gewijd, tonen de Kronhausens hun lezers de opgroeiende „college man” en de antwoorden, die deze vanuit zijn „primary groups” krijgt op zijn sexuele interessen, begeerten en (wan)daden. De schildering, rijk geïllustreerd met auto-biografische gegevens, vindt plaats in een achttal hoofdstukken onder de gemeenschappelijke titel: „Formele en informele sexuele opvoeding”. Een vijftal volgende hoofdstukken, samengevat als „Sexuele ethiek”, behandelen de „antwoorden” van de student op de zedelijke eis(en), hem als naar sexuele bevrediging en liefde hunkerende mens gesteld. Ook hier dient het „case” materiaal voortdurend ter (levendige) illustratie.

Het is moeilijk, dit boek volledig recht te doen. Als empirisch socioloog zijn wij geneigd, het tegelijkertijd ernstig te misprijzen en grotelijks te loven. De volgende uitspraak, hoewel gedaan in een appendix onder de titel

„Een persoonlijke zienswijze”, is tekenend voor de geest, waarin „Sex histories” werd geschreven: „Given, therefore, the economic, social and psychological realities as they exist today, and acknowledging the biological sex maturity of American adolescents and their increasing insistence on heterosexual relations, the only realistic approach seems to be to provide for full and straightforward information on contraception from about the twelfth year on.”

Natuurlijk hebben eerlijke lieden — en wij hebben geen reden, de Kronhausens daartoe niet te rekenen — het volste recht, ouders en opvoeders dergelijke adviezen te geven, al zijn deze voor de brave burger nogal „shocking”. Het „onvergefelijke” is echter in onze ogen, dat de auteurs van „Sex histories” zulke ter advies bedoelde uitspraken ogenschijnlijk laten voortvloeien uit hun empirisch onderzoek. Wij kunnen ons bovendien niet aan de indruk onttrekken, dat Phyllis en Eberhard Kronhausens reeds tot de voor hen zelf voornaamste conclusies waren gekomen, alvorens zij met hun empirisch onderzoek waren begonnen. Dit verklaart ons ernstig misprijzen wel reeds voldoende. Wie het boek echter kritisch leest, vooral in die zin, dat hij zich steeds weer afvraagt, wat empirisch-wetenschappelijk en wat persoonlijk-ethisch oordeel is, zal tussen het hakhout der waarde-oordelen een rijke vegetatie van empirisch inzicht aantreffen. De Kronhausens, hoezeer ook aan de resultaten van hun empirisch onderzoek afbreuk doend door hun revolutionnaire geestesgesteldheid, hebben niettemin een stuk pionierswerk verricht, dat, èn inhoudelijk, èn methodisch zeer belangrijk is te achten. Het ware te hopen, dat het één of meer Nederlandse beoefenaren der sociale wetenschappen inspireerde tot navolging in zoverre het de toets van de empirisch-wetenschappelijke kritiek kan doorstaan. Nog steeds immers weten wij hier te lande eigenlijk niets omtrent de rol van de sexualiteit in het leven van welke bevolkingsgroep dan ook.

G. A. KOOY

Robert A. McKennan. *Upper Tanana Indians*. (Yale University Publications in Anthropology, No 55) New Haven: Department of Anthropology, Yale University, 1959. 266 pp., 4 pln., 7 fig.

The Upper Tanana Indians vormt in de reeks uitgaven van de Yale University een nieuwe en een goede bijdrage tot de kennis van de

Indianen uit Alaska. De naam Upper Tanana Indians is ontleend aan het woongebied van de door McKennan bestudeerde indianen, de streek van de bovenloop der Tanana, een zijrivier van de Yukon. Uit de vele, vaak aan de benamingen van naburige volken ontleende, namen waaronder ook dit volk bekend is in de etnografische literatuur (o.a. Nebesna, Dené), heeft de schrijver besloten tot een geografische aanduiding. Het gaat hier namelijk om groepen die ternauwernood enige politieke organisatie kennen en die gewoonlijk ook geen waarlijk gevoel van stam-eenheid bezitten. De soms wel als stam aangeduide groepen zijn eigenlijk dan ook niet meer dan kleine, binnen één bepaald geografisch territorium wonende, gemeenschappen die zich van elkaar onderscheiden door enige verschillen in dialect en enkele etnische karakteristieken.

De studie berust op gegevens die McKennan verzamelde tijdens een onderzoek van de herfst 1929 tot de zomer van 1930, terwijl hij later in staat was nog enkele korte bezoeken aan de betrokken gebieden te brengen. Pas in 1956 heeft McKennan zijn materiaal definitief bewerkt, daarbij ook gebruik makend van de gegevens die sinds zijn eigen onderzoek, door andere etnografen verzameld zijn over de Athapscan, de indianen van C. Alaska. (Osgood-Kutchin; 1930 — Tanaina, 1937 — Ingalik, 1940; 1958: Birket-Smith en de Laguna — Eyak, 1938). De Tanana zijn eigenlijk pas na 1900 min of meer intensief in aanraking gekomen met Amerikaanse en Europese pelshandelaars en goudzoekers. Ook in 1929 leefde er slechts een enkele blanke in dit gebied en een groot deel van de oorspronkelijke cultuur was tijdens het onderzoek dan ook nog intact. McKennan beoogt vooral een beschrijving van de oorspronkelijke cultuur, maar hij gaat wel in op veranderingen die zijn opgetreden. Bij zijn overzicht van de cultuur der Tanana volgt McKennan de ook in oude etnografieën gebruikelijke indeling; economisch leven, materiële cultuur, kunst, sociale organisatie, etc. In zijn „comparative notes” wijst hij voortdurend op overeenkomsten en verschillen met het voor de Athapscan bestaande algemene patroon. De zeer duidelijke bronvermelding maakt een verificatie van de door de schrijver gegeven verklaringshypothesen voor bestaande verschillen of overeenkomsten, zeer gemakkelijk.

De Athapscan-culturen kenmerken zich door de zeer voorname plaats die de jacht op elan-

den en andere grote zoogdieren inneemt in het sociale leven en daarmee in verband staande een verdeling van de gemeenschap in kleine rondtrekkende familiegroepen. Vooral op grond van de door het fysisch-geografisch milieu gestelde beperkingen, bestond er in de oorspronkelijke culturen een zeer geringe mogelijkheid tot de verwerving van rijkdom. Met betrekking tot de Tanana wijdt de schrijver zeer interessante beschouwingen aan de veranderingen die door het toenemen van de handel zijn opgetreden. De sociale stratificatie, erfrecht en vooral de functie van de „tiulth = pot latch”, blijken zich grondig te wijzigen, nu de „plutocratische ideeën” van de blanken en de indianen van de N.W. kust steeds meer invloed krijgen en ook kunnen krijgen door de toename van de rijkdom. McKennan geeft in zijn studie een grote hoeveelheid feiten maar door zijn historische inzicht en door de vergelijking met andere culturen, past hij het beeld van de Tanana in een veel wijder verband.

K. W. VAN DER VEEN

E. A. Shils, The torment of secrecy. The background and consequences of American security policies, London 1956.

McCarthy is bijna een vergeten figuur. Toch kan het de moeite lonen om na te gaan, waaraan deze man zijn succes te danken had. Dit is de opgave, die Shils zich heeft gesteld in bovengenoemd werk.

De grenzen van het onderzoek heeft hij zeer breed uitgezet. Er is, zo meent hij, een evenwicht tussen openbaarheid, „privacy” en geheimhouding. Ter illustratie worden met elkaar vergeleken het Engelse en het Amerikaanse evenwicht.

Waarom is nu het Amerikaanse evenwicht zo sterk verstoord geworden door het optreden van één enkele senator? Er zijn voor de beantwoording van die vraag allereerst de ach-

tergronden: de veranderde positie van de Verenigde Staten in de wereld, de aanwezigheid van inheems sentimentalisme, isolationisme, populisme e.d., de spanningen die een Amerikaanse politicus moet ondergaan.

De gevolgen van deze verstoring worden in een volgend deel behandeld. Shils noemt: bedreiging van burgerrechten, verstoring van het evenwicht tussen de drie machten in de staat, aantasting van de autonomie van de wetenschap, verruwing van politieke zeden, ondergang van het respect voor privacy, onmogelijke definities van wat als verraad moet worden aangemerkt, e.d.

Het slotdeel geeft dan de oplossing van de auteur voor deze problemen. Die komen — schetsmatig weergegeven — neer op de uitdrukkelijke erkenning van het pluralisme in een democratie, waar een overheersing van politieke belangen niet op zijn plaats is.

Het is duidelijk, dat Shils zijn grote kundigheden als socioloog hier heeft toegepast. Dat maakt het onderhavige werk echter nog niet tot een bijdrage tot de sociale wetenschap. Het boek is in een polemische toon geschreven, waarbij alle extremismen van links en rechts gelijkelijk worden aangevallen. Men krijgt wel een indruk van de achtergronden en dynamiek van het McCarthyisme, doch het is te weinig analytisch om geheel te overtuigen. In plaats van een aantal generalisaties over de Amerikaanse geschiedenis (hoe boeiend ook!), zou men toch graag meer gehoord hebben over de groepen en belangen die McCarthy ondersteunden, over de carrière van deze man, over de aard van zijn naaste medewerkers, over de zwakheden van zijn tegenstanders, over de redenen van zijn plotselinge neergang e.d. Dat dergelijke kwesties niet aan de orde komen, is een aanzienlijke tekortkoming van een werk, dat men wellicht om zijn algemene tendentie zou kunnen waarderen.

P. J. A. TER HOEVEN